

استرداد مجرمین

استرداد، تحویل یک متهم یا فرد مجرم به کشوری است که متهم یا مجرم در قلمرو آن متهم به ارتکاب جرم یا مرتکب جرم شده است و در کشوری که از آن تقاضای تحویل شده بسر می برد^۱. اگرچه موضوع استرداد از نیمه قرن نوزدهم به بعد بین کشورهای با رعایت عمل متقابل معمول گشته است. لیکن مبنای استرداد اولین بار توسط اسلام عنوان شده است. احمد رشید^۲ در کتاب اسلام و حقوق بین الملل عمومی می نویسد: "... اسلام برای اولین دفعه اصل استرداد را بنیان نهاد و به منطقی ترین و موجزترین وجهی اساس و مبنایی را که اصل مزبور باید بر آن استوار گردد معین نمود چه قرآن مجید (سوره ۵- آیه ۳۵) می فرماید: کسی که یکنفر را بکشد بمنزله قاتل نوع بشر است. آیا چنین بیانی اعلام غیر قابل تکفیک بودن عدالت و لزوم مجازات مجرمین با وجود مرزهای سیاسی و نظریه های استوار بر اصل حاکمیت دولتها و محدود بودن قوانین جزایی به قلمرو یا سرزمین دولتی نیست؟". در گذشته مجرمین کمتر می توانستند به کشورهای که با کشور محل وقوع جرم فاصله زیادی دارد بگریزند. در قرون اخیر مجرمین از امکانات تسهیل مسافرت بوسیله وسائط حمل و نقل بین المللی استفاده نموده به کشورهای مختلف جهان و نقاط دوردست متواری می شوند. لذا امر استرداد مجرمین بسیار حائز اهمیت شده است. دولتها با توجه به مصالح سیاسی خود و بخاطر جلوگیری از وقوع جرائم مختلف برای مسترد کردن مجرمین بایکدیگر همکاری های لازم قضائی را بعمل آورده و مجرمین را تحویل می دهند.

مقرراتی که ببرای استرداد مجرمین در کشورها وضع می گردد، با در نظر گرفتن نظامهای مختلف حقوقی در تمام کشورها یکسان نمی باشد. لیکن در اغلب موارد اصول کلی حاکم بر استرداد یکی است مثلاً "تقاضای استرداد اتباع کشوری که از او تقاضای استرداد

۱ - L. Oppenheim, *International Law*, Vol. 1 P. 696.

۲ - احمد رشید، اسلام و حقوق بین الملل عمومی، ترجمه دکتر حسین سیدی، ص ۱۰۶.

شده است علی‌الاصول مورد قبول واقع نخواهد شد، امروزه کشورها با انعقاد عهدنامه‌های استرداد مجرمین و معاضدت قضائی در جلوگیری از فرار مجرمین بایکدیگر همکاری می‌نمایند،

استرداد مجرمین در قوانین و مقررات دولت جمهوری اسلامی ایران

در کشور ایران استرداد به چند طریق صورت می‌گیرد؛

(۱) - انعقاد عهدنامه‌های دوجانبه

عهدنامه‌های دوجانبه استرداد مجرمین با کشورهای پاکستان (عهدنامه استرداد مورخ ۱۳۳۸) عراق (موافقتنامه موقت درباره استرداد مجرمین مصوب ۱۳۵۱) - ترکیه (عهدنامه استرداد مقصرین و تعاون قضائی در امور جزائی مورخ ۱۳۱۵) و افغانستان (پروتکل راجع به اعاده مجرمین و متهمین جرم مورخ ۱۳۵۷) همچنین با کشور فرانسه (قرارداد استرداد مجرمین مورخ ۱۳۴۳) منعقد شده است، اصول کلی حاکم بر این قراردادها بایکدیگر چندان تفاوت ندارد و بطور کلی طرفین قرارداد به موجب عهدنامه ملزم شده‌اند اشخاصی را که به ارتکاب یا شرکت یا معاونت جرمی در قلمرو کشور دیگر متهم شده و یا محکوم شده‌اند و در خاک طرف دیگر قرارداد هستند بایکدیگر مسترد نمایند. متهمین به ارتکاب جرائمی که مجازاتش کمتر از یکسال باشد موضوع استرداد واقع نمی‌شوند و کسی که متهم شده است مجازات جرم ارتکابی‌اش باید حداقل یکسال حبس و اگر حکم محکومیت صادر شده است محکومیت مجرم لااقل ششماه حبس باشد. جرم ارتکابی باید در هر دو کشور طرف قرارداد قابل مجازات بوده و مجازات آن کمتر از یکسال حبس نباشد.

تقاضای استرداد در بعضی موارد به موجب عهدنامه پذیرفته نخواهد شد. از این جمله است موارد زیر:

(الف) - در صورتی که جرم ارتکابی سیاسی باشد، لکن ارتکاب جرمی مانند معاونت و شرکت در سوء قصد علیه جان رئیس جمهور - رئیس مملکت، یا اعضای خانواده آنها جرائم سیاسی محسوب نخواهد شد.

مسترد نمودن مجرمین سیاسی با شرایط و اوضاع و احوال مختلف رویه‌های متفاوتی بوجود آورده است.

اصولا " تا انقلاب فرانسه کشورها مجرمین سیاسی را به کشور محل ارتکاب جرم

مسترد می نمودند لیکن پس از انقلاب فرانسه بتدریج رویه براین قرار گرفته است که از تحویل مجرمین سیاسی جلوگیری شود و کشورها این موضوع را صراحتاً " در قوانین داخلی خود و عهدنامه های منعقد شده ذکر نموده اند . البته تفسیراتی که از جرائم سیاسی می شود ممکنست بر حسب کشورهای مختلف تفاوت کند از جمله مساله سوء قصد به حیات رئیس جمهور ، رئیس مملکت یا اعضای خانواده وی می باشد . در بعضی کشورها سوء قصد به جان اعضای خانواده رئیس جمهور یا رئیس مملکت جرم سیاسی محسوب نخواهد شد . مفهوم جرم سیاسی از نظر نویسندگان حقوق بین الملل با توجه به انگیزه و قصد ارتکاب جرم دارای تفسیرهای مختلف است . پس از قتل الکساندر پادشاه یوگسلاوی در فرانسه در تاریخ ۹ اکتبر ۱۹۳۴ شورای جامعه ملل پیرو پیشنهاد فرانسه اقداماتی در زمینه تصویب یک مقاله نامه بین المللی بمنظور جلوگیری و مجازات جرائمی که دارای خصلت سیاسی است و به عنوان تروریسم سیاسی توصیف شده است ، بعمل آورد . لیکن اینگونه تلاشها بی نتیجه مانده است ^۱ .

ب - جرائم نظامی ، اینگونه جرائم نیز در غالب کشورها مشمول مقررات مربوط به استرداد مجرمین نمی شوند منظور از جرائم نظامی جرائمی است که مطابق قوانین ارتش قابل مجازات باشد .

ج - رسیدگی به جرم در صلاحیت کشوری باشد که تقاضای استرداد از آن بعمل آمده است . در اینگونه موارد خود کشور متقاضی عنه مجرم را تعقیب و به مجازات محکوم خواهد نمود .
 د - جرم طبق قوانین یکی از دو کشور طرف قرارداد قابل مجازات نباشد .
 ه - کسی که تقاضای استردادش شده در کشور ثالثی بعلت ارتکاب به همان عمل که به خاطر آن تقاضای استرداد صورت گرفته تبرئه شده یا به مجازات رسیده باشد یا به جهتی از جهات از طرف مقامات صالح مجازات او تعلیق یافته باشد .

تشریفات استرداد:

علی الاصول تقاضای استرداد باید از طریق سیاسی صورت گیرد و مدارک مربوط به استرداد مانند حکم محکومیت یا قرار ارجاع به محکمه جزائی ، قرار توقیف یا سندی مشابه آن همچنین خلاصه ای از شرح جرم ، تاریخ وقوع و رونوشت مقررات قانونی که در کشور تقاضا کننده جرم مشمول آنست و سایر اطلاعات لازم ، علائم و مشخصات ، عکس و غیره را باید ضمیمه تقاضای استرداد نمود .

۱ - L. Oppenheim, *International Law*, Vol. 1 P. 710.

در عهدنامه‌های دوجانبه استرداد مجرمین توقیف موقتی مجرم نیز ذکر گردیده زیرا در بعضی موارد تهیه اسناد و مدارک لازم برای استرداد ممکنست بطول انجامد و از طرف دیگر ممکنست متهم یا مجرم در این فاصله امکان فرار داشته باشد لذا دولتی که تقاضای استرداد می‌نماید موضوع را اعلام نموده و نیز اطمینان می‌دهد که تقاضای استرداد و مدارک لازم را متعاقبا " خواهد فرستاد ولی فرستادن این تقاضا و مدارک نباید بیشتر از دو ماه به طول انجامد .

در عهدنامه استرداد مقصرین منعقد شده بین دولتین ایران و ترکیه تعاون قضائی در امور جزائی نیز پیش‌بینی شده است .
طرفین تعهد نموده‌اند علاوه بر امر استرداد مجرمین ، بمنظور مبارزه با جرم در امور جزائی مطروحه در کشور هر طرف با یکدیگر همکاری نمایند این همکاری بین مقامات قضائی دو کشور از طریق مکاتبه و از مجرای سیاسی بعمل خواهد آمد .
همکاری در امور جزائی شامل ابلاغ اوراق قضائی احضار و اجرای نیابت قضائی می‌شود که باید بر طبق قوانین کشوری که از آن تقاضا شده است بعمل آید و لازمست کلیه اوراقی که ابلاغ می‌شود همانطوری که در عهدنامه ذکر گردیده ترجمه و تصدیق شود ،
در بعضی موارد اجرای نیابت قضائی یا ابلاغ اوراق قضائی ممکنست مورد قبول واقع نشود مثلا " رسمیت سند ثابت نشده باشد یا قوه قضائیه کشوری که از آن درخواست تعاون قضائی شده صلاحیت رسیدگی نداشته یا ابلاغ و نیابت قضائی مخالف نظم عمومی یا حقوق داخلی کشور متقاضی عنه باشد و یا شخصی که تقاضای تعقیبش شده در خاک کشوری که از او تقاضا شده است نباشد . لذا کشوری که تقاضای تعاون قضائی از او شده است تقاضا را رد خواهد نمود .

(۲) - معاهدات مرزی

در مواردی که جرم در نواحی سرحدی به وقوع می‌پیوندد و مرتکب یا مرتکبین آن به کشور همسایه پناهنده می‌شود با استناد به موافقت نامه‌های مرزی می‌توان مبادرت به تقاضای استرداد مجرمین نمود ، عهدنامه‌های انتظامات مرزی معمولا " برای حل و فصل اختلافاتی که در ناحیه مرز بوجود می‌آید به امضاء می‌رسد و بر اساس آن حوادثی که در منطقه سرحدات بین دو کشور اتفاق می‌افتد مورد رسیدگی قرار می‌گیرد .

دولت ایران نیز با دول همسایه موافقتنامه‌هایی در جهت حفظ امنیت مرزها منعقد نموده است و لذا از این طریق نیز اشخاصی که در مرز جنحه یا جنایتی انجام داده و به کشور مقابل متواری می‌شوند به کمک مقامات مرزی و یا از طریق سیاسی یعنی مبادله یا دادداشت بین وزارت امور خارجه دو کشور همسایه تحویل مقامات کشور محل وقوع جرم داده می‌شوند ،

در مواردی که بین ایران و دول خارجه عهدنامه استرداد مجرمین منعقد شده است و یا اگر قراردادی وجود دارد تمام موارد لازم در آن ذکر نشده است استرداد مطابق قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۴ اردیبهشت ماه ۱۳۳۹ و شرط معامله متقابل انجام خواهد شد. این قانون شرایطی را که براساس آن مجرم استرداد خواهد شد ذکر نموده است.

بموجب قانون مذکور با استرداد اتباع ایرانی موافقت نخواهد شد و شخصی که تقاضای استرداد او می شود باید به علت ارتکاب یکی از جرائم ذکر شده در قانون مجازات عمومی مورد تعقیب واقع شده باشد.

بموجب این قانون درخواست استرداد مجرمین در مورد مجرمین یا متهمینی مورد رسیدگی قرار می گیرد که مجازات جرم ارتکابی آنها از نوع جنائی یا جنحه ای باشد که مجازات آن از یکسال حبس کمتر نیست.

هرگاه جرم ارتکابی سیاسی و یا نظامی باشد استرداد مورد قبول واقع نخواهد شد. همچنین در مواردی که جرائمی در داخل قلمرو دولت ایران ارتکاب یافته و یا اگر در خارج واقع شده مرتکب در ایران مورد تعقیب بوده و یا محکوم گردیده است و در صورتی که جرم مشمول مرور زمان شده باشد و قابل تعقیب یا مجازات نباشد استرداد انجام نخواهد شد.

بموجب ماده ۱۲ قانون استرداد مجرمین تقاضای رد مجرم باید از مجرای سیاسی بعمل آید و وزارت امور خارجه کشور تقاضاکننده با ارسال یادداشتی حکم محکومیت یا قرار جلب به محاکمه یا توقیف، دستور جلب و یا هرگونه اسناد دیگری که دارای اعتبار مدارک مذکور است به وزارت خارجه کشور ما می فرستند. و ضمن آن جریان اتهام، تاریخ وقوع جرم و کیفیات قضیه را شرح می دهد.

دولت تقاضاکننده باید رونوشت مواد مورد استناد را ضمیمه تقاضای استرداد کند. این تقاضا از طریق وزارت امور خارجه به وزارت دادگستری ارسال خواهد شد و چنانچه برای مبنی بر قبول استرداد از طرف وزارت دادگستری صادر شد مراتب به اطلاع وزارت امور خارجه خواهد رسید تا به اطلاع دولت تقاضاکننده رسانیده شود. در بعضی موارد که فوریت امر ضرورت دارد دادستان شخص مورد تقاضای استرداد را بنا بر درخواست مستقیم مراجع قضائی دولت تقاضاکننده بازداشت می کند مشروط بر آنکه ضمن تقاضای مزبور قید شده باشد که اوراق استرداد مطابق قانون تنظیم و ارسال خواهد شد.

در صورتی که یکماه از تاریخ اعلام وزارت امور خارجه، مقامات دولت تقاضاکننده اقدامی در تحویل گرفتن شخص مورد تقاضا نکنند شخص فوراً "آزاد شده و دیگر استرداد وی به جهاتی که قبلاً" تقاضا شده مورد قبول واقع نخواهد شد.

در مواردی که دولتی بخواهد شخصی را که از دولت دیگر استرداد نموده بطور ترانزیت از کشور جمهوری اسلامی ایران عبور دهد بموجب ماده ۵ قانون استرداد باید از طریق سیاسی تحصیل اجازه نماید و هزینه آنرا نیز باید تقبل نماید .

(۴) - پلیس بین الملل (انترپول)

برای تسهیل دستگیری مجرمینی که به کشورهای دیگر فراری می شوند مؤسسه پلیس بین الملل همکاری می نماید . این مؤسسه که مقر اصلی آن در پاریس است و دولت جمهوری اسلامی ایران نیز از اعضای آن بشمار می رود در دستگیری ، اعاده ، و تحویل مجرمین همواره با دولت های عضو همکاری نزدیک داشته و از نظر ارتباط سریعی که با همکاران خود در کشورهای دیگر دارد در موارد فرار مجرمین می تواند مؤثر باشد و مانع از فرار آنها به کشورهای دور دست شود .

علیرغم مقرراتی که در کلیه کشورها در مورد استرداد مجرمین وجود دارد نکته قابل توجه در زمینه امر استرداد مجرمین کاملاً " به روابط سیاسی بین کشورها بستگی پیدا کرده و نتیجتاً " وقتی که بین دو کشور روابط دیپلماتیک نزدیک موجود باشد طبیعتاً " در موضوع استرداد مجرمین نیز بایکدیگر همکاری می نمایند ، لیکن در مواردی که اصولاً " روابطی بین دو کشور وجود ندارد و یا اگر روابطی هست برپایه و اساس دوستانه قرار نگرفته است مسلماً " کوششی در جهت تحویل و اعاده مجرمین بعمل نمی آید .